

PANİSLÂMİZM'DEN BÜYÜK ASYACILIĞA

Orhan Avcı

ALİ MERTHAN DÜNDAR
PANİSLÂMİZM'DEN BÜYÜK
ASYACILIĞA: OSMANLI
İMPARATORLUĞU, JAPONYA
VE ORTA ASYA

Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2006, 291 s.

Orta Asya'ya yönelik olarak, Osmanlı İmparatorluğu ve Japonya'nın politikalarının ele alındığı bir çalışma, Dr. Ali Merthan DüNDAR tarafından yayınlandı.

Osmanlı İmparatorluğu'nun politikalarına atıfla "Pan-İslâmizm" ve Japonya'nın önderliğinde Asya halklarının bir federasyon şeklinde birleşmesini öngören "Büyük Asyacılık" kavramlarının başlığa taşınmasıyla oluşturulan kitap, iki ana bölüm hâlinde hazırlanmıştır. İlk bölüm, Osmanlı İmparatorluğu'nun, ikinci bölüm de Japonya'nın Orta Asya politikalarına ayrılmıştır.

İlk bölümde, kronolojik düzen içerisinde gelişmelerin verildiği görülmektedir. Sultan II. Abdülhamit (1876-1909)'in tahta çıkışının hareket noktası olarak alınarak 1876 öncesinde Osmanlı İmparatorluğu'nun Orta Asya bölgesiyle ilgili

bakışaçıları ifade edilmiştir. Buhara (1500-1868), Hîve (Harezmi) (1512-1873), Hokand (Fergana) (1710-1865) ve Kaşgar (1867-1877) Hanlıkları'nın 15. yüzyıldan, 19. yüzyıla kadar geçen sürede Osmanlı İmparatorluğu ile ilişkileri üzerinde durulmuştur.

II. Abdülhamit'in iktidar yılları, Pan-İslâmizm bakış açısından hareketle incelenmiştir. Bu dönemde Osmanlı İmparatorluğu'nun Orta Asya Müslümanları ile olan münasebetlerinin niteliğine cevap bulma gayretleri, Rusya ve Çin'in bu bölge üzerindeki faaliyetleri de ön plânda tutularak sunulmuştur. Yazar, belgelerin ışığında Orta Asya'da yaşayan Müslümanlarla ilgili olarak II. Abdülhamit döneminde Osmanlı İmparatorluğu'nun özel bir stratejisinin ve faaliyetinin olmadığı sonucuna ulaşmaktadır. Mevcut ilişkilerin Pan-İslamist özelliği olmadığını da ilâve eden Dr. DüNDAR, bununla beraber, Osmanlı halifesinin bölgeye gösterdiği ilginin az da olsa ortak bir bilincin oluşmasında etkili olduğunu belirtir. Bu durumun I. Dünya Savaşı'nda Almanya tarafından kullanılmak istenmesi, çalışmada "Osmanlı - Alman Yakınlaşması" başlıklı bir bölümün oluşmasını sağlamıştır.

İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Türkiye'de siyasi varlık olarak politikalara etki ettiği 1908-1918 arası dönem, çalışmanın Asya Türkleri açısından işaret edildiği diğer bir süreci oluşturmuştur. Osmanlı ülkesindeki siyasi ve kültürel gelişmelerle ilgili anlatımlar, Azerbaycan, Kırım ve Kafkasya'daki aydınlarla temasın sağlanması ile Türkçü söylemin ipuçlarına ulaşılması bakımından dikkat çekicidir. Birinci Dünya Savaşı'ndaki Türkçülük alanındaki gelişmeler, Dr. DüNDAR tarafından ayrı bir başlık hâlinde izah edil-

Yrd. Doç. Dr., Kırıkkale Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü.

miştir. Orta Asya'da Doğu Türkistan'a kadar uzanan Türk operasyonlarının mahiyet ve amacı izah edilerek Türk-Alman propagandasının bu bölgedeki akisleri anlatılmıştır. Faaliyetlerin ayrıntıları Türk Milli Mücadelesi yıllarına kadar getirilmiştir.

Dr. Ali Merthan Dünder, çalışmasının ikinci bölümünü Japonya'nın Orta Asya politikalarına ayırmıştır. "Ada Devletinden İmparatorluğa" başlıklı bölümde, 1185-1868 yılları arasındaki feodal dönem içerisinde özellikle Tokugawa Dönemi (1603-1868)'nin önemine dikkat çekilmiştir. Japonya'nın kapitülasyonlardan kurtularak, dünya siyasetinde ağırlığı olan bir devlet hâline gelmesinde bu dönemin fikrî alt yapı sağlaması üzerinde durulmuştur. Japonya'nın Meiji dönemi ile gelişen yapısı ve Çin-Japon Savaşı (1894-1895) ile Rus - Japon Savaşı (1904-1905) burada aktarılmıştır. Dr. Dünder, Japon Turancılığı olarak adlandırılabilceğini ifade ettiği "Büyük Asyacılık" konusunu bu bölümde ortaya koymuştur.

Japonya'nın Orta Asya politikaları başlığının altındaki konulardan birisi de, Japonya'nın İslâm'la tanışması, Japonya'da Türk-Tatarlar'ın varlığı ve faaliyetleri olmuştur. Ayrıca, Japonya'nın Orta Asya'ya gönderdiği heyetler, ajanlar ve kurumlar burada anlatılmıştır.

"Japonya'nın Orta Asya'ya Sızma Yöntemleri" başlığının verildiği diğer kısımda ise, milliyetçi dernekler, ordu, dışişleri bakanlığı ve yazılı propaganda yoluyla bu faaliyetlerin ayrıntılarına değinilmiştir.

İslâm dünyasına yönelik propagandalar ise ayrı bir başlıkla verilmiştir. Japonya'nın önemli gördüğü operasyon sahaları, Rusya ve Çin'deki Müslümanlara yönelik propaganda ve Doğu Türkistan'a gönderilen ajanlarla ilgili bilgiler bu bölümde bulunmaktadır.

Dr. Ali Merthan Dünder'in çalışmasının Japonya'ya ayırdığı bölümün son

başlığı, Orta Asya politikalarında Osmanlı Hanedan üyelerinden yararlanma arzusudur. Özellikle, II. Abdülhamit'in torunu Şehzâde Abdülkerim Efendi'nin, Japonya tarafından Doğu Türkistan'da ayaklanma sonucu ilân edilen devletin başına 1933'de geçirilme teşebbüsü ile ilgili ayrıntılar önemlidir.

Çalışma hazırlanırken, konunun genişliği ile paralel olarak, zengin bir arşiv kaynağına başvurulduğu görülmektedir. Japonya, Türkiye, Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere arşivleri kullanılmıştır. Bunun yanında, bu konularla ilgili gazete-dergi, makale ve telif eserler de görülerek, geniş bir kaynakça oluşturulmuştur.

Dr. Ali Merthan Dünder'in araştırması, içeriği itibariyle Osmanlı İmparatorluğu ve Japonya'nın politikalarını bağımsız olarak ele alsa da, kitaba adını veren "Pan-İslâmizm" ve "Büyük Asyacılık" noktalarından Orta Asya üzerinde her iki devletin politikalarını eş zamanlı olarak ortaya koymuştur. Bu politikaların birbiriyle çakışan noktası ise, Japonya'nın Orta Asya'da kurmaya çalıştığı Büyük Asyacılık ideolojisinin, II. Abdülhamit dönemindeki Pan-İslâmist politikaları ve İttihat ve Terakki dönemindeki Pan-Türkist politikaları benimsemiş olmasıdır.

***,